

UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII DE
SECURITATE

TEZĂ DE DOCTORAT

GEN, POLITICA EGALITĂȚII DE ȘANSE ȘI SECURITATEA
INTERNAȚIONALĂ. STUDIU DE CAZ: CONSTRUCȚIA VIZUALĂ ȘI
ESTETICĂ A PARTICIPĂRII ROMÂNIEI ÎN OPERAȚIUNEA
***RESOLUTE SUPPORT MISSION* DIN PERSPECTIVA GENULUI**

- REZUMAT -

Coordonatori științifici:

Prof. Univ. Dr. Adrian Liviu Ivan, UBB

Prof. Univ. Dr. Mihaela Miroiu, SNSPA

Doctorand:

Novăcescu Elena

Cluj – Napoca

2021

CUPRINS

LISTA FOTOGRAFIILOR.....	4
INTRODUCERE.....	6
Contextul problemei.....	6
Problema de cercetare.....	9
Obiective.....	13
Întrebarea de cercetare.....	14
Argument.....	14
Structura lucrării.....	17
1. ROLURI DE GEN ÎN SOCIETATE ȘI RĂZBOI. DEZBATEREA ACADEMICĂ ASUPRA PROBLEMATICII DE GEN	20
1.1. Construcția socială a identităților de gen.....	20
1.1.1. Genul – între biologie și construcție socială.....	21
1.1.2. Relații genizate de putere.....	27
1.1.3. Organizații genizate.....	30
1.2. Construcția socială a masculinității.....	38
1.2.1. Identitatea de gen masculină.....	38
1.2.2. Construcția socială a masculinității în armată și război.....	48
1.2.3. Critici la adresa participării femeilor în luptă.....	54
1.3. Construcția socială a feminității în război.....	61
1.3.1. Femei pasive în război.....	61
1.3.2. Femei cvasi-active.....	68
1.3.3. Femei active în război.....	75
2. CADRUL TEORETIC: LIMBAJUL VIZUAL ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE.....	85
2.1. „Turnura vizuală” în relațiile internaționale.....	85
2.1.1. Puterea vizualului în lumea politică internațională.....	86
2.1.2. Abordarea estetică în relațiile internaționale.....	93
2.1.3. Estetica războiului.....	99
2.2. Identități naționale și identități de gen.....	108
2.2.1. Identitate națională, religie și gen.....	108

2.2.2. Construcția vizuală a corpurilor.....	116
2.3. Construcția vizuală a (de)militarizării.....	127
2.3.1. Indicatori ai militarizării corpului masculin.....	127
2.3.2. Indicatori ai militarizării corpului feminine.....	134
2.3.3. Indicatori ai militarizării simbolice a corpului politic afgan.....	139
2.3.4. Indicatori ai militarizării a corpului religios român.....	142
3. METODOLOGIE.....	148
3.1. Colectarea datelor.....	148
3.1.1. Armata Română în războiul din Afganistan.....	148
3.1.2. Reprezentarea vizuală a războiului și operațiunilor militare.....	151
3.1.3. Sourse analizate.....	153
3.2. Reducția datelor.....	156
3.3. Metoda de analiză.....	159
3.3.1. Analiza de conținut și semiotica socială vizuală.....	159
3.3.2. Modul de aplicare al metodei de cercetare.....	166
4. STUDIU DE CAZ: CONSTRUCȚIA VIZUALĂ ȘI ESTETICĂ A PARTICIPĂRII ROMÂNIEI ÎN OPERAȚIUNEA RESOLUTE SUPPORT MISSION DIN PERSPECTIVA EGALITĂȚII DE GEN ÎN ARMATĂ.....	170
4.1. Reprezentarea și (re)construcția vizuală a corpului militarizat român.....	170
4.1.1. Masculinitate militarizată și (re)masculinizare simbolică.....	171
4.1.2. Feminitate militarizată și (re)feminizare simbolică.....	182
4.1.3. Militarizarea simbolică a corpului politic afgan.....	195
4.1.4. Militarizarea simbolică a ritualurilor religioase.....	205
4.2. Rezultate: Integrarea femeilor în Armata Română. Mimetism în aderarea la NATO și UE.....	214
4.2.1. Includerea femeilor în operațiunile militare.....	215
4.2.2. Importanța vizualului în studiul egalității de gen în armată.....	220
4.2.3. Importanța ritualurilor pentru Armata Română.....	224
4.3. Discuții: vizual și politică în construcția genului.....	227
4.3.1. Vizualul – metodă irațională de cercetare a problemelor de securitate.....	228
4.3.2. Componenta de politică. Reprezentarea simbolică a genului.....	231
4.3.3. Propuneri pentru aprofundarea temei de cercetare.....	234

CONCLUZII.....	237
Sumarul rezultatelor.....	237
Limitele cercetării.....	239
Viitoarea agendă de cercetare.....	242
BIBLIOGRAFIE.....	246
Surse primare.....	246
Surse secundare.....	247

Cuvinte cheie: *Identități de gen; egalitate de gen; instituții militare; Armata Română; construcție vizuală; Resolute Support mission; rețele sociale militare.*

Contextul cercetării

În prezent, în literatura feministă din România există numeroase lucrări de cercetare care se concentrează pe teme variate precum istoria feminismului românesc, teorii feministe, gen și politică sau gen și mass-media. Astfel, lucrările Ștefaniei Mihăilescu sunt poli de referință pentru cunoașterea și înțelegerea istoriei feminismului românesc, mai ales a celui aparținând valului I, deoarece prin intermediul acestora se reconstituie viața publică a unor asociații feministe și se marchează evenimente importante din mișcările politice ale femeilor. Pe lângă evoluția istorică a mișcărilor feministe, studiile Mihaelei Miroiu aduc în prim plan teoriile politice feministe, politicile de gen în perioada comunistă și post-comunistă, dar și procesele prin care femeile din România au trecut pentru a obține „cetățenia democratică”. În ceea ce privește genul și mass-media, lucrările Oanei Băluță demonstrează faptul că, adesea, femeile sunt fie eliminate simbolic din reprezentările media, fie portretizate în concordanță cu stereotipurile de gen. În această varietate de tematici, nu a fost ignorat nici statutul femeilor în instituțiile militare, astfel, în lucrarea sa de doctorat, Cristina Rădoi oferă o perspectivă feministă asupra războiului, discutând impactul pe care femeile îl au în instituțiile militare.

Revoluția industrială începută la sfârșitul secolului al XVIII-lea a constituit cadrul propice pentru răspândirea obiectivelor femeilor de a dobândi drepturi economice și politice egale cu ale bărbaților. În lucrarea *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838 – 1929)*¹, Ștefania Mihăilescu realizează o incursiune în istoria mișcării de emancipare a femeilor, observând faptul că ideile feministe au apărut în Țările Române încă de la începutul secolului al XIX-lea, odată cu răspândirea acestora în alte țări dezvoltate precum Anglia, Franța sau SUA. Dar nu numai înlocuirea muncii tradiționale manuale cu cea mecanizată a contribuit la răspândirea ideilor feministe, ci și faptul că principiile referitoare la egalitate apărute în timpul Revoluției Franceze din 1789 au fost adoptate de reprezentanți marcanți ai societății românești. În cel de-al doilea volum care reconstituie mișcarea de emancipare a femeilor din România, *Din istoria feminismului românesc. Studiu și antologie de texte (1929-1948)*², se afirmă faptul că această mișcare s-a intensificat în perioada interbelică, devenind o parte semnificativă din dinamica socială. Astfel, în această perioadă, România a trecut printr-

---

¹ Ștefania Mihăilescu, *Din Istoria Feminismului Românesc. Antologie de Texte (1838-1929)* (Iași: Polirom, 2002).

² Ștefania Mihăilescu, *Din Istoria Feminismului Românesc. Studiu Și Antologie de Texte (1929-1948)* (Iași: Polirom, 2006).

un proces de dezvoltare atât din punct de vedere economic, cât și în ceea ce privește educația și cercetarea științifică, iar organizațiile de femei au fost extinse pe întreg teritoriul țării și, mai mult, unele noi au fost înființate pentru a răspunde nevoilor impuse de procesele de modernizare a țării. Chiar dacă a fost o constituție a regimului comunist, constituția de la 1948 marchează un punct important în eliminarea discriminării între sexe, impunând ca principiu constituțional egalitatea dintre femei și bărbați, însă încălcarea acestui principiu nu este pedepsită legal, astfel că procesul de emancipare al femeilor este realizat doar la nivel legislativ și nu în mod real, la nivelul vieții sociale.

În lucrarea *Drumul către autonomie*³, pe lângă expunerea evoluției istorice a feminismului, Mihaela Miroiu aduce în prim plan teoriile politice feministe precum feminismul liberal, feminismul socialist și marxist, feminismul radical, ecofeminismul și feminismul comunitarian. Teoriile politice feministe au luat naștere și au evoluat concomitent cu mișcarea feministă, având ca scop atât susținerea drepturilor revendicate de femei și evidențierea politicilor care defavorizează femeile, cât și înțelegerea relațiilor de gen. De asemenea, această lucrare tratează statutul femeilor în perioada comunistă, când dezvoltarea teoriilor feministe a stagnat, cel puțin în România, deoarece accesul la informațiile provenite din spațiul occidental era limitat. Odată cu căderea comunismului, atât izolaționismul cultural, cât și presiunile regimului referitoare la uniformizare au dispărut, fiind înlocuite de mecanisme și politici care reglementau relațiile de gen. Lucrarea *Birth of Democratic Citizenship. Women and Power in Modern Romania*⁴ scrisă de Maria Bucur și Mihaela Miroiu completează studiul precedent referitor la teoriile politice feministe, examinând, cu ajutorul metodei interviurilor, procesul prin care femeile au obținut cetățenia democratică în România. Concluzia acestui studiu a fost aceea că, deși femeile au trecut prin numeroase evoluții politice din 1945 până în 2010, participarea acestora în procesul democratizării a fost neînsemnată, deoarece bărbații au fost și continuă să fie cei care definesc prioritățile în dezvoltarea țării, demonstrând un interes scăzut pentru dobândirea egalității de gen.

Deși ocupă un spațiu important în cercetările academice, evoluția feminismului românesc, teoriile politice feministe și rolul femeilor în procesele sociale, economice și politice nu sunt singurele subiecte abordate în literatura feministă din România. În ceea ce privește relația dintre gen și mass-media, în lucrarea „*Gen, politică și mass-media: reprezentări*

---

³ Mihaela Miroiu, *Drumul Către Autonomie: Teorii Politice Feministe* (Iași: Polirom, 2004).

⁴ Maria Bucur and Mihaela Miroiu, *Birth of Democratic Citizenship: Women and Power in Modern Romania*, Hardcover (Indiana University Press, 2018).

*stereotipizate. Cum tragem linia?*⁵, Oana Băluță explorează intersecția dintre gen, politică și mass-media observând faptul că, în modul de reprezentare al femeilor, accentul se pune adesea pe felul în care acestea arată și nu pe acțiunile pe care le întreprind. Tocmai din acest motiv, prezența femeilor în spațiul politic masculinizat este privită cu neîncredere, femeile fiind elementele care perturbă bunul mers al organizațiilor. Mai mult, această lucrare are un punct comun cu studiul de față, deoarece discută modul în care actorii politici promovează propriile reprezentări de gen în cadrul rețelelor sociale, contribuind astfel la perpetuarea normelor de gen sau contestarea acestora. O altă lucrare referitoare la mass-media și gen, *Mass-media despre sexe*⁶ examinează modul în care diferite tipuri de mass-media din România ilustrează femeile și feminitatea. Rezultatele acestei cercetări sunt similare cu cele ale lucrării precedente – și anume afirmă faptul că, în mass-media românească, femeile sunt reprezentate în antiteză cu lumea masculinizată a politicii. Mai mult, construcțiile simbolice de gen promovate prin intermediul diferitelor canale media contribuie la polarizarea celor două genuri și prezentarea rolurilor de gen ca fiind diferite și complementare.

Fiind o problematică intens studiată în literatura de specialitate din spațiul occidental și nu numai, statutul femeilor în armată a captat și interesul cercetătorilor români. Astfel, în lucrarea sa de doctorat, „**Apărare și război din perspectivă feministă. Studiu de caz: impactul femeilor în instituțiile militare din România**”⁷, Cristina Rădoi examinează rolul femeilor în armată și război, observând faptul că, odată integrate în armată, instituțiile militare sunt datoare să includă interesele femeilor în formularea propriilor politici și regulamente, adaptându-se și nevoilor acestora. Studiul de caz al acestei cercetări are la baza metoda interviului, concentrându-se astfel asupra percepțiilor militarilor români, bărbați și femei, din Forțele Terestre în ceea ce privește impactul pe care femeile îl au în mediului militar. Concluzia acestui studiu de caz este aceea că includerea femeilor în instituțiile militare din România nu a adus cu sine schimbări majore în modul de organizare al acestora și, mai mult, din punct de vedere al percepției, chiar dacă femeile consideră că sunt suficient de competente pentru a ocupa orice funcție din cadrul armatei, bărbații au afirmat că, din cauza caracteristicilor fizice, femeile sunt mult mai potrivite pentru activitatea de birou. În plus, această lucrare insistă asupra percepției respondenților aflați în funcții de conducere, care au o putere decizională importantă, aceștia considerând că, la nivelul instituțiilor militare din România, egalitatea de gen a fost

---

⁵ Oana Băluță, ‘Gen, Politică Și Mass-Media: Reprezentări Stereotipizate. Cum Tragem Linia?’, *Sfera Politicii*, 1.183 (2015), 105–19.

⁶ Laura Grünberg, *Mass-Media Despre Sexe* (București: Tritonic, 2005).

⁷ Cristina Rădoi, „Apărare și război din perspectivă feministă. Studiu de caz: impactul femeilor în instituțiile militare din România”.

obținută atunci când femeilor li s-a permis dreptul de a fi incluse în cadrul acestora. Se confirmă astfel asumția că nu numai numărul redus al femeilor din armată nu le permite acestora să realizeze schimbări semnificative la nivelul sistemului, ci și percepțiile culturale și individuale referitoare la egalitatea de gen obstrucționează acest proces.

Așa cum am observat mai sus, literatura feministă din România adoptă o gamă variată de problematici, de la teme mai generale precum istoria mișcărilor de emancipare a femeilor, la teme mai restrânse precum reprezentarea femeilor din lumea politică sau statutul femeilor în armată. Astfel, studiul de caz elaborat în cadrul acestei lucrări de doctorat completează și continuă preocuparea cercetătorilor români și nu numai, pentru rolul femeilor în armată, prin oferirea unei perspective vizuale asupra modului în care feminitatea militarizată este construită și reprodusă de către armata română prin intermediul rețelelor sociale.

Problema de cercetare

De-a lungul timpului, în România au fost adoptate diferite politici care aveau ca scop reglementarea egalității de șanse și de gen, însă cele mai multe dintre acestea s-au oprit la formularea unor deziderate și nu la aplicarea lor într-un mod eficient, care să țină cont de particularitățile fiecărui gen. Așa a fost cazul regimului comunist din România, care a promovat și implementat politici care aveau ca scop obținerea bunăstării femeilor, incluzând conceptul de egalitate în formularea acestora, însă egalitatea promovată în timpul comunismului era mai degrabă o egalitate în tratament decât una de gen. Totuși, după 1989, egalitatea de gen și respectarea drepturilor femeilor devin principii obligatorii pentru o dezvoltare durabilă, astfel că în România se fac numeroase progrese în ceea ce privește normele și politicile egalității de gen, în special datorită negocierilor de aderare la Uniunea Europeană și NATO. Odată cu adoptarea, la 30 octombrie 2000, de către Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite a rezoluției 1325, „Women, Peace and Security”, femeilor li se recunoaște importanța în procesele instituțiilor de securitate, astfel că NATO decide includerea femeilor în toate operațiunile pe care le desfășoară. În România, preocuparea pentru egalitatea de gen în cadrul instituțiilor militare și de securitate devine mai clară începând cu anul 2001 când, sub condiționalitățile aderării la organizațiile internaționale, s-au reluat procesele de recrutare și selecție a personalului feminin în structurile forțelor armate.

Pentru a înțelege condiția femeilor din societatea românească de astăzi, este important să observăm urmele lăsate de vechile politici în ceea ce privește percepția și aplicarea principiului egalității de gen. Așadar, mecanismele politice promovate de regimul comunist aveau la bază principiul egalității, inclusiv al celei de gen, însă acesta era mai degrabă o

egalitate în tratament, deoarece ignoră nevoile specifice celor două genuri, susținând faptul că femeile și bărbații trebuie tratați în mod identic. Problema care apare în acest caz este faptul că tratamentul egal al femeilor a fost realizat în concordanță cu normele și standardele existente deja în societate, care sunt, în mod evident, cele ale masculinității hegemonice. Din acest motiv, politicile promovate în timpul regimului comunist nu au produs schimbări majore în ceea ce privește egalitatea de gen, astfel că emanciparea femeilor a fost o „emancipare duplicitară, distorsionată”⁸, care, de fapt, nu numai că nu a îmbunătățit viața socială a femeilor, ci a contribuit și la adâncirea inegalităților de gen. Dacă în perioada 1948-1965, o componentă importantă în construcția identității feminine a fost profesia, în perioada 1966-1989, aceasta a fost înlocuită de maternitate, imaginea femeii ca mamă fiind intens răspândită de aparatul de propagandă comunist. Astfel, în această perioadă, politicile comuniste au consolidat diviziunea muncii în spațiul privat atât prin ierarhizarea ramurilor economice, cât și prin susținerea modelului familiei tradiționale și a măsurilor de interzicere a avorturilor și a mijloacelor contraceptive. Deși în timpul comunismului s-a adoptat în mod formal egalitatea între sexe ca principiu fundamental în funcționarea societății, aplicarea acestuia a devenit repede o formă fără fond, fiind de fapt bazată pe standardele masculine existente și pe imaginea idealizată a liderilor în ceea ce privește construcția națiunii, provocând astfel consolidarea rolurilor de gen și a inegalităților sociale.

După căderea comunismului, la nivel formal și legislativ, numeroase progrese în ceea ce privește aplicarea principiului egalității de gen au fost realizate în România, în special datorită proceselor de negociere pentru aderarea la Uniunea Europeană. La nivelul Uniunii Europene, integrarea egalității de gen în problematicile UE a fost formalizată în 1997 prin Tratatul de la Amsterdam⁹, care, prin articolele 2 și 3, impune tuturor statelor membre să adopte egalitatea de gen la nivelul tuturor proceselor organizaționale, deoarece acest principiu este o parte importantă a *acquis*-ului comunitar european. În prezent, „Strategia UE pentru egalitatea de gen 2020-2025” urmărește aplicarea acestui principiu la nivelul Uniunii și la nivelul statelor membre, având ca obiective principale: „eliminarea violenței de gen, eliminarea inegalităților de gen din piața muncii, obținerea participării egale în diferite sectoare economice, obținerea

---

⁸ *Statutul femeii în România comunistă. Politici publice și viață privată*, ed. by Alina Hurubean (Iași: Institutul European Iași, 2015), p. 19.

⁹ ‘EUR-Lex - 11997D/TXT - EN’, *Official Journal C 340*, 10/11/1997 P. 0001 - 0144; (OPOCE) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=RO>> [accessed 14 August 2020].

echilibrului de gen în procesele decizionale și politică”¹⁰. Însă, chiar și prin impunerea unui cadru legislativ european în ceea ce privește egalitatea de gen, ecurile vechilor politici continuă să fie prezente în societatea românească, astfel că noile programe și mecanisme adoptate odată cu aderarea la UE nu reușesc să obțină rezultate durabile atât timp cât încă există percepția că rolul femeilor trebuie să fie orientat asupra îngrijirii casei și familiei. Deoarece, în prezent, există mecanisme legislative internaționale și naționale care reglementează egalitatea dintre femei și bărbați, pentru obținerea reală a acesteia trebuie realizate transformări în ceea ce privește fondul problemei, atât prin eliminarea granițelor mentale trasate de normele tradiționale de gen, cât și prin implicarea ambelor sexe în acțiunile de schimbare socială.

Preocuparea pentru integrarea femeilor în structurile și formularea politicilor de securitate s-a observat pe plan internațional odată cu adoptarea, la 30 octombrie 2000, de către Consiliul de Securitate al ONU a rezoluției 1325, „Women, Peace and Security”, prin care se recunoaște importanța rolului pe care femeile îl joacă în procesul decizional, la nivel civil, dar și la nivelul instituțiilor de securitate. Ca urmare a acestei rezoluții, NATO a încurajat includerea femeilor în toate operațiunile sale, iar statele membre au fost nevoite să adopte reforme și politici dedicate îmbunătățirii condiției femeilor în forțele militare. Însă statele NATO nu au reușit să obțină aceleași rezultate în ceea ce privește statutul femeilor în armată. Spre exemplu, unele dintre acestea au eliminat toate barierele legale referitoare la accesul femeilor în instituțiile militare, dar altele au continuat fie să impună criterii de acces pentru femei la nivelul funcțiilor militare și la nivelul rolurilor în operațiunile de luptă, fie au refuzat să aducă îmbunătățiri politicilor sociale și familiale. Conform Lanei Obradovic, „deși femeile din Italia au fost integrate în anul 2000 în armată, astăzi ele ocupă aproximativ 3.9% din pozițiile forței armate. Chiar dacă femeile din Turcia au făcut parte din armată încă de pe vremea lui Atatürk, astăzi statul le permite acestora numai să devină sub-ofițeri sau ofițeri, făcând parte, în general, din serviciile administrative și medicale. Grecia a stabilit Ministrul Apărării Egalității de Gen abia în 2004, iar statelor precum Danemarca, Franța și Belgia le lipsesc consultanții în probleme de gen. România nu are deloc programe pentru recrutarea și păstrarea femeilor în serviciile militare, iar alături de Polonia demonstrează cel mai scăzut angajament în obținerea egalității de gen în armată”¹¹. Așa cum se poate observa, România nu este singurul stat membru NATO și UE care a întâmpinat probleme în implementarea

---

¹⁰ ‘Gender Equality Strategy’, *European Commission - European Commission* <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en> [accessed 14 August 2020].

¹¹ Lana Obradovic, *Gender Integration in NATO Military Forces: Cross-National Analysis* (Routledge, 2016), p. 3.

principiului egalității de gen însă, pentru înțelegerea deosebirile referitoare la participarea femeilor în armatele NATO, este nevoie de o cercetare mult mai amănunțită asupra tuturor politicilor referitoare la gen promovate de statele membre.

În ceea ce privește statutul femeilor în Armata Română, odată cu integrarea României în NATO, la nivelul Forțelor Armate Române a avut loc un proces de restructurare și modernizare, bazat în principal pe revizuirea structurii de forțe și realizarea unor organigrame echilibrate de personal, dar și pe modernizarea tehnicii militare și asigurarea susținerii financiare cu ajutorul bugetului de stat. Dacă în anii '90, în România, antrenamentul militar al femeilor a fost oprit, „începând cu anul 2001, Ministerul Apărării Naționale a reluat programul de recrutare și selecție al femeilor, care vizează dezvoltarea, utilizarea și promovarea femeilor în funcție de abilitățile și potențialul lor”¹². Începând din 1990, prin multiple revizuri ale „Statutului personalului militar”, femeilor din Armata Română le-au fost garantate drepturi și oportunități egale cu ale bărbaților, în ceea ce privește accesul în funcții publice, civile sau militare, inclusiv numiri la nivel înalt. Însă, așa cum demonstrează capitolul aferent studiului de caz din cadrul prezentei lucrări, adoptarea unui cadru normativ în ceea ce privește integrarea femeilor în armată română nu este un pas suficient pentru obținerea unor schimbări eficiente și durabile în realizarea egalității de gen la nivelul instituțiilor armate. Mai mult, se arată faptul că, tocmai în ciuda existenței mecanismelor legislative, femeile din armată continuă să fie portretizate în concordanță cu stereotipurile tradiționale de gen, contribuind astfel la delegitimarea acestora ca soldați.

Practica egalității dintre femei și bărbați a fost adoptată în politicile statului încă din perioada comunistă, însă aceasta nu era cu adevărat o egalitate de gen, ci o aliniere a femeilor la standardele masculinității existente în acea perioadă. Deși comunismul a dispărut în anul 1989, ecourile politicilor sale referitoare la egalitatea de gen continuă să persiste și astăzi, prin adoptarea formală a măsurilor de eliminare a inegalităților de gen și ignorarea particularităților feminine și masculine. Chiar dacă România a fost constrânsă de către organismele internaționale să integreze principiul egalității de gen în toate organizațiile și procesele sale instituționale, acest lucru s-a realizat fără o cunoaștere solidă a necesităților și provocărilor societății contemporane. Astfel, în mod formal, femeilor li s-a oferit posibilitatea de a fi incluse în rândurile militarilor, obținând în 2017 acces nerestricționat în instituțiile de învățământ militar superior, însă nu numai că acestea nu sunt percepute ca fiind potrivite pentru o carieră

---

¹² „Romania - National Report for 2003”, <https://www.nato.int/ims/2004/win/romania.pdf>, data accesării 14 august 2020.

militară, așa cum am observat mai sus, ci inclusiv la nivelul construcției vizuale sunt reprezentate ca fiind deconectate de activitățile militare, așa cum reiese din capitolul studiului de caz.

Obiective

În prezenta teză de doctorat îmi propun să analizez modul în care principiul egalității de gen este aplicat la nivelul instituțiilor de securitate din România, inițiind astfel o temă de cercetare puțin abordată în literatura academică românească și care se află la intersecția studiilor de securitate cu studiile de gen. Însă, spre deosebire de alte cercetări care tratează problema egalității de gen prin analiza discursului lingvistic, sursele primare ale acestei lucrări sunt reprezentările vizuale, ceea ce implică utilizarea unor metode de cercetare a conținutului vizual, aducând astfel un suflu nou, atât pentru studiul egalității de gen, cât și pentru modul în care aceasta este percepută de instituțiile militare și societatea civilă. Din acest motiv, obiectivul principal al acestei lucrări de cercetare este acela de a oferi o analiză vizuală și estetică asupra aplicării egalității de gen în forțele militare române. Astfel, deși identifică o problemă veche a societății românești și nu numai, această lucrare se integrează în turnura vizuală apărută mai recent în câmpul relațiilor internaționale, prin adoptarea vizualului ca practică de cercetare a egalității de gen în armată.

Deși nu erau considerate soldați, iar rolul acestora era concentrat asupra îngrijirii casei și familiei, femeile au fost implicate în activitățile de război cu mult înaintea defnirii conceptului de „egalitate de gen”, așa cum este acesta defnit astăzi, astfel că studiul asupra egalității de gen în armată nu este complet fără analizarea statutului femeilor în război și în operațiunile militare. Din acest motiv, obiectivul secundar al prezentei lucrări de doctorat se referă la modul în care Armata Română construiește operațiunile militare la care a participat în perioada 2015-2019 din perspectiva genului. Astfel, această cercetare nu numai că oferă o perspectivă vizuală generală asupra egalității dintre femei și bărbați, ci și una specifică, orientată spre prezența femeilor române în operațiunile militare desfășurate sub umbrela *Resolute Support Mission* în Afghanistan, deoarece, se poate spune că integrarea femeilor în activitățile de luptă și alte operațiuni militare este un indicator al gradului de obținere a egalității într-o instituție militară. Cu alte cuvinte, prin acceptarea formală a femeilor în instituțiile militare și în operațiunile de luptă, egalitatea de gen este redusă la capacitățile fizice ale femeilor, dimensiune care a predominat până acum discursurile referitoare la condiția femeilor în armată și război.

Întrebarea de cercetare

Deși în ultimele decenii au fost realizate progrese numeroase în ceea ce privește egalitatea de șanse între femei și bărbați, inegalitățile continuă să existe și în prezent, mai ales când este vorba despre structurile și instituțiile de securitate. Luând în considerare eforturile care s-au realizat în ultima perioadă de timp, pe plan internațional, pentru dispersarea acestor inegalități, dar și faptul că România a aderat la NATO și mai apoi la UE, problema egalității de gen în Armata Română rămâne un subiect important pe agenda cercetătorilor preocupați de problema genului, dar și pe cea a factorilor decizionali preocupați de formularea politicilor de securitate. Însă, lucrarea de față nu tratează problema genului în armată dintr-o perspectivă normativă și politică, ci din una a construcționismului social, utilizând imaginile, care ilustrează operațiuni militare, ca acte comunicative în ceea ce privește reprezentarea feminității și masculinității militarizate. De asemenea, luând în considerare faptul că sursele primare ale acestei lucrări au provenit din *social media*, numărul lor a fost restrâns la activitățile desfășurate în cadrul *Resolute Support Mission*, în perioada 2015-2019. Astfel, cea mai importantă întrebare de cercetare a acestei lucrări este **„Cum construiește Armata Română identitatea națională și de gen în fotografiile publicate pe paginile sale de Facebook, care ilustrează operațiunile militare desfășurate în Afghanistan în perioada 2015-2019?”**. Scopul acestei întrebări nu este numai acela de a (re)aduce în prim plan problematica (in)egalității de gen la nivelul instituțiilor militare din România, ci, mai ales, de a oferi o perspectivă vizuală asupra acesteia.

Argument

Statul femeilor în armată și război este un subiect care a suscit de foarte mult timp interesul cercetătorilor din domeniul studiilor de gen și, tocmai din acest motiv, există numeroase lucrări care investighează modul în care femeile sunt integrate în armatele celor mai proeminenți actori statali și nu numai. Dacă majoritatea studiilor referitoare la gen și armată au demonstrat prin metode precum analiza de conținut, de discurs sau interviurile faptul că adesea femeile sunt integrate doar parțial în instituțiile militare, această lucrare de cercetare completează literatura deja existentă prin evidențierea a trei aspecte: importanța abordării vizuale în studiul egalității de gen în armată, integrarea simbolică și parțială a femeilor în instituțiile militare care se realizează nu numai prin aplicarea defectuoasă a politicilor de gen, ci și prin reprezentarea simbolică a genului și, emergența armatei ca actor media important care, prin utilizarea rețelelor sociale, promovează propriile construcții de gen referitoare la armată și operațiuni militare.

Așa cum voi arăta în capitolele următoare, rolul femeilor în război și statutul acestora în diferite armate ale lumii a fost intens studiat de către cercetătorii feminisți și nu numai. Însă, de foarte multe ori, focusul acestor cercetări se orienta spre cadrul normativ referitor la implementarea egalității de gen în instituțiile militare sau asupra percepțiilor soldaților, bărbați și femei, în ceea ce privește condiția femeilor în armată. Însă, mult mai puțini cercetători și-au îndreptat atenția asupra modului în care reprezentările vizuale pot reflecta gradul de obținere al egalității de gen în instituțiile militare dintr-o anumită societate. Chiar dacă, în trecut, gama de imagini care ilustra militari și activitățile acestora era foarte puțin variată, odată cu emergența rețelelor sociale și a digitalizării, studiul armatei dintr-o perspectivă vizuală devine mult mai accesibil, mai ales având în vedere faptul că secolul XXI a debutat cu două intervenții militare intens mediatizate, cea în Afghanistan și cea din Irak. Astfel, prin sursele primare pe care le utilizează – și anume fotografiile care portretizează militari români, această lucrare de cercetare subliniază relevanța vizualului în studiul egalității de gen, deoarece nu numai că aduce în prim plan aspecte care nu reies din metodele aplicate asupra limbajului textual prin identificarea elementelor genizate simbolice, ci transmite informații referitoare la percepția receptorilor asupra feminității și masculinității militarizate. Din acest motiv, stereotipurile de gen existente la nivelul forțelor militare devin mult mai vizibile, fiind, în plus, transmise societății civile, care, prin internalizarea conștientă sau nu a acestora, va perpetua o percepție deformată a ceea ce înseamnă egalitatea de gen.

De-a lungul timpului, la nivelul forțelor armate române au fost realizate numeroase progrese în ceea ce privește accesul și integrarea personalului feminin. Însă, numărul femeilor din forțele militare este redus atât în termeni de prezență fizică în organizațiile militare, cât și în termeni de reprezentare vizuală și asociere cu indicatorii masculinității. Pe lângă observațiile de natură cantitativă, metoda calitativă vizuală utilizată în cadrul prezentei lucrări arată faptul că femeile sunt integrate în mod simbolic și parțial în forțele armate române, deoarece, deși au același statut cu bărbații, prin asocierea cu simboluri considerate feminine și prin subordonarea simbolică față de bărbați, acestea continuă să fie reprezentate în concordanță cu normele de gen referitoare la feminitate. Mai mult, nu numai modul în care femeile sunt ilustrate transmite această integrare simbolică, ci și cadrul și activitățile în care acestea sunt implicate sau, mai bine spus, neimplicate. Astfel, femeile lipsesc din activitățile militare, fiind adesea reprezentate în mod pasiv, ceea ce transmite impresia că, deși prezente într-un teatru de operațiuni militare, rolul femeilor în acestea este unul redus, limitat la baza militară. Deoarece în prezent există atât studii cantitative, cât și analize ale politicilor referitoare la statutul femeilor în instituțiile militare, pentru a înțelege dacă femeile sunt integrate în mod real sau simbolic în armată, este

necesar ca cercetările viitoare să adopte principii și paradigme din curentele de cercetare mai recent apărute în câmpul relațiilor internaționale și al științelor politice, precum turnura vizuală și estetică sau turnura emoțională.

Dacă literatura referitoare la gen, război și armată este una bogată, evoluând odată cu procesele de modernizare a statelor, nu același lucru se poate spune despre studiile în ceea ce privește emergența armatei ca actor media, studii aproape inexistente în literatura din România. Odată cu dezvoltarea *social media*, tot mai multe organizații și instituții au decis să fie prezente în spațiul *online* pentru a-și putea face cunoscute activitățile, câștigând astfel respectul și suportul popular, iar Ministerul Apărării Naționale a fost una din aceste instituții. Astfel, începând cu anul 2012, MApN are mai multe pagini de Facebook aparținând diferitelor structuri de forțe, în cadrul cărora publică informații referitoare la activitățile pe care le desfășoară în mediul intern și cel extern. Însă, deși sunt resurse informaționale accesibile, acestea nu au fost deloc valorificate pentru obținerea unor cunoștințe care depășesc granița formală a politicului. Așadar, pe lângă perspectiva vizuală pe care o adoptă în studiul genului în forțele militare, această lucrare de doctorat are meritul de a aduce în prim plan armata ca producător media, evidențiind atât relația dintre mediatizare și militarizare, cât și modul în care reprezentările vizuale ale feminității și masculinității realizate de personalul militar contribuie la formarea percepției publice în ceea ce privește egalitatea de gen în armată. Însă, chiar dacă expune rolul armatei ca actor media, studiul de față nu cuprinde întru totul modul în care reprezentările vizuale promovate de forțele militare influențează procesele de construcție socială a genului atât în ceea ce privește rolul femeilor în armată și război, cât și în lumea civilă. Mai mult, există o gamă variată de imagini, video-uri și comentarii, dar și teme de cercetare precum rolul social media în procesele de recrutare sau în construcția imaginii publice a instituției Armatei Române, care rămân neexploatate.

Preocuparea pentru statutul femeilor în armată nu este una de dată recentă, astfel că literatura de specialitate din acest domeniu este una variată, demonstrând prin diferite metode faptul că, în general, egalitatea de gen la nivelul instituțiilor militare se realizează la nivel formal. Însă, scopul acestei lucrări de doctorat este de a îmbogăți literatura existentă prin evidențierea a trei aspecte importante. În primul rând, prin sursele primare pe care le utilizează, se demonstrează importanța vizualului în studiul egalității de gen, în general și la nivelul instituțiilor armate, în particular. În cel de-al doilea rând, prin modurile de reprezentare, fotografiile comunică faptul că femeile române sunt integrate în mod parțial și simbolic în structurile armate și nu în mod real, care să considere nevoile și particularitățile feminității. În fine, această lucrare de cercetare aduce în atenția comunității de cercetare din domeniul

relațiilor internaționale și al studiilor de securitate o temă care a primit foarte puțină atenție în paginile lucrărilor științifice – și anume armata ca producător media.

Structura lucrării

Nucleul acestei lucrări de cercetare este format din două concepte centrale, genul și vizualul, care se remarcă și împletesc în studiul de caz referitor la Armata Română. Astfel, am structurat această lucrare de doctorat în patru capitole principale, primele două aducând în prim plan lucrări existente referitoare la gen și vizual, în timp ce următoarele expun o dimensiune practică prin aplicarea conceptelor prezentate în capitolele precedente. Primul capitol, cel de revizuire a literaturii aduce în prim plan conceptul de „gen” și definițiile acestuia, dar și modul în care normele de gen influențează viața socială și profesională a indivizilor. În continuare, capitolul teoretic se concentrează asupra „turnurii vizuale”, evidențiindu-se importanța și impactul imaginilor în studiul relațiilor internaționale. Cel de-al treilea capitol se concentrează asupra prezentării procesului de colectare, selecție și reducere a datelor, dar și a metodei de cercetare. În fine, ultimul capitol integrează elementele prezentate în capitolele anterioare prin analiza modului în care genul este reprezentat în fotografiile transmise de forțele militare române prin intermediul rețelelor sociale.

Capitolul I al acestei lucrări de doctorat este structurat în trei secțiuni importante. În prima dintre acestea îmi propune să definească genul, discutând distincția dintre sex și gen și modul de formare al identităților de gen odată cu evoluția societăților. Tot în această secțiune observ modul în care rolurile de gen, formulate în concordanță cu diferențele biologice dintre femei și bărbați, sunt transferate din spațiul privat al locuinței către spațiul public, contribuind astfel la consolidarea dominanței masculine și adâncirea inegalităților de gen în diferite organizații și instituții, precum armata. Cea de-a doua secțiune a acestui capitol se concentrează asupra proceselor sociale de construcție a masculinității hegemonice, identificând bărbatul militarizat ca unul din cele mai importante simboluri ale masculinității hegemonice deoarece acesta este simbolul eroismului, al puterii fizice și morale și al capacității de sacrificiu. Însă, masculinitatea militarizată și ordinea stabilită în instituțiile armate a fost, mai recent, contestată de accesul femeilor în mediul militar, ceea ce a dus la formularea a numeroase critici referitoare la participarea femeilor în operațiunile de luptă. În cea de-a treia secțiune prezint impactul dinamicilor politice, economice și sociale, în ceea ce privește participarea femeilor în război și în operațiunile pentru pace. Astfel, s-a putut observa evoluția statutului femeilor în război și armată, de la feminitatea pasivă, la cea cvasi-activă, prezentă în mișcările pentru pace, la

feminitatea activă în procesele de construcție și menținere a păcii și, mai târziu, în operațiunile de luptă.

Capitolul II aduce în atenția comunității de cercetare turnura vizuală ca modalitate de analiză și înțelegere a problemelor din mediul relațiilor internaționale. La fel ca și capitolul precedent, și pe acesta l-am structurat în trei secțiuni principale. Prima dintre acestea adoptă o perspectivă generalizată referitoare la utilizarea imaginilor ca surse empirice valide de cunoaștere a realității, detaliind impactul pe care acestea pot să îl aibă asupra receptorilor prin provocarea unor răspunsuri afective variate, care pot fi mobilizate în procesele de schimbare politică și socială. Cea de-a doua secțiune prezintă procesul de conceptualizare, prin identificarea conceptelor cheie referitoare la atât la identitatea națională, cât și la construcția corpurilor în imaginile despre război. Astfel, s-a remarcat faptul că, la fel ca și genul, națiunea este un concept construit social, iar imaginea masculinității militarizate și cea a feminității militarizate sunt formate în concordanță cu politicile promovate de fiecare stat. Mai mult, reprezentările vizuale ale războiului nu s-au oprit la conturarea identităților de gen, ci s-au orientat către procesul de *framing* al inamicului cu scopul legitimării războiului. În ultima secțiune a acestui capitol prezint procesul de operaționalizare al conceptelor cheie stabilite anterior, prin identificarea mai multor tipuri de indicatori ai (de)militarizării, grupați în patru categorii în funcție de corpurile identificate în fotografiile utilizate drept surse primare: corpul militar feminin român, corpul militar masculin român, corpul politic afgan și corpul religios român.

În capitolul III expun metodologia de realizare a acestei lucrări de doctorat și acesta fiind, de asemenea, structurat în trei părți. În prima parte prezint informații despre implicarea României în războiul din Afghanistan, dar și rolul fotografiilor în reprezentarea războiului, remarcând-se astfel emergența armatei ca producător media. De asemenea, în această secțiune discut sursele de proveniență a imaginilor utilizate pentru realizarea studiului de caz. Cea de-a doua parte a capitolului descrie procesul de reducere și categorizare a datelor în funcție de trei criterii dependente: locația în care fotografiile au fost realizate, prezența corpului militarizat român și data publicării acestora. În ultima secțiune expun metodele de analiză aplicate în realizarea studiului de caz, analiza de conținut vizual și metoda semiotică socială. Deoarece prezentarea generală a metodelor vizuale nu este suficientă pentru înțelegerea modului în care acestea se aplică, secțiunea continuă cu descrierea modului de interpretare al fotografiilor colectate utilizând cele două metode.

În capitolul IV, cel al studiului de caz, evidențiez elementele din capitolele precedente prin aplicarea acestora într-un caz particular, cel al construcției identității militarizate din

perspectiva genului în reprezentările vizuale ale operațiunilor militare desfășurate sub umbrela *Resolute Support Mission*, promovate de Armata Română prin intermediul rețelelor sociale. La fel ca și capitolele anterioare, și acesta este împărțit în trei secțiuni. În cadrul primei secțiuni, imaginile colectate și grupate în cele patru categorii menționate anterior vor fi interpretate prin utilizarea celor trei dimensiuni ale metodei semioticii sociale: sensul reprezentational, sensul interactiv și sensul compozițional. Următoarea secțiune este dedicată prezentării rezultatelor obținute în urma aplicării metodei semioticii sociale, subliniindu-se importanța vizualului în abordarea temei de cercetare. Ultima secțiune inițiază o discuție referitoare la componenta de vizual și cea de politică în procesele de construcție a genului. Astfel, dacă vizualul oferă informații provenite din elementele simbolice și modurile de reprezentare, componenta de politică scoate în evidență modul în care reprezentările simbolice contribuie la construcția și legitimarea identităților de gen dintr-o societate. Prin intersecția celor două componente arăt faptul că integrarea femeilor în armată este, mai degrabă, un proces simbolic decât unul real, fiind realizată la presiunile organizațiilor internaționale și nu ca urmare a identificării nevoii de aplicare a principiului egalității de gen.

În fine, în capitolul de concluzii prezint rezultatele generale ale acestei lucrări, referitoare la importanța vizualului în studiul problemelor internaționale, menționându-se, de asemenea, rolul pe care social media îl are în modul în care informația este distribuită și în inițierea unor schimbări sociale. În continuare sunt prezentate limitele cercetării referitoare la gradul de generabilitate al rezultatelor obținute, dar și provocările pe care le-a adus utilizarea metodei vizuale în abordarea temei de cercetare. Acest capitol se încheie cu formularea viitoarei agende de cercetare prin conturarea unor subiecte conexe cu problema cercetată sau care au fost identificate în procesul realizării acestui studiu și au fost prea puțin abordate în literatura academică din România.

Lucrări citate:

BĂLUȚĂ, OANA, „Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?”, *Sfera Politicii*, vol. 1, nr. 183, 2015, pp. 105–119.

BUCUR, MARIA; MIROIU, MIHAELA, *Birth of Democratic Citizenship: Women and Power in Modern Romania*, Hardcover, Indiana University Press, 2018.

GRÜNBERG, LAURA, *Mass-media despre sexe*, Tritonic, București, 2005.

HURUBEAN, ALINA, *Statutul femeii în România comunistă. Politici publice și viață privată*, Institutul European Iași, Iași, 2015.

MIHĂILESCU, ȘTEFANIA, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1929)*, Polirom, Iași, 2002.

MIHĂILESCU, ȘTEFANIA, *Din istoria feminismului românesc. Studiu și antologie de texte (1929-1948)*, Polirom, Iași, 2006.

MIROIU, MIHAELA, *Drumul către autonomie: teorii politice feministe*, Polirom, Iași, 2004.

OBRADOVIC, LANA, *Gender Integration in NATO Military Forces: Cross-national Analysis*, Routledge, 2016.

RĂDOI, CRISTINA, „Apărare și război din perspectivă feministă. Studiu de caz: impactul femeilor în instituțiile militare din România”.

„Gender equality strategy”, *European Commission - European Commission*, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en, data accesării 14 august 2020.

„EUR-Lex - 11997D/TXT - EN”, *Official Journal C 340*, 10/11/1997 P. 0001 - 0144;, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=RO>, data accesării 14 august 2020.

„Romania - National Report for 2003”, <https://www.nato.int/ims/2004/win/romania.pdf>.